

SVEN FAGERBERG:

Det mänskliga uppdraget

Svensk Tidskrift inleder härmed en serie politiska noveller med författaren Sven Fagerberg som förste skribent.

1. Barbarguden

"Nu när jag hunnit förbi 60 är min tanke modigare, uppfinningsrikare och mycket gladare än förr," sa Igor Yannis. "Ändå är du utom all fara."

"I dag är jag på mitt seriösa humör," svarade Jenny Hassel och hjälpte honom att sitta upp i sängen. "I dag måste du glömma din juvenila romans."

"Jag är väl snarare en gammal vädur," sa Igor. "Men varför inte?"

"Hur vill du ha mig?" frågade Jenny och svängde runt i sin rapsgula jumper och svalt gröna kjol. "Gammaldags kokett eller för tidigt sofistikerad?"

"Det är ditt mjuka oberoende jag älskar," sa Igor.

Jenny försvann ut i köket och återvände med en lunchbricka. Igor följde henne med ögonen, hjälplös mot hennes vispiga charm. En flicka från arbetsförmedlingen, tillkallad av nödtvång, efter stor tvekan, för att ta hand om honom under hans konvalescens – och från första stund hade han älskat henne. Hans fantasi skulle aldrig släppa taget.

Igor var trött på den fiskdiet läkaren föreskrivit: kolja och spätta, piggvar och slätvar. Nu såg han kokt vitling i mjölksås på sin tallrik, men han visslade marseljäsen av pur livsglädje, som han ofta gjort i sin ungdom. Jenny satte brickan i hans knä och hällde upp ett glas porter. Åt sig själv hade hon dukat på ett bord bredvid.

"Du nästan skrämmer mig," sa Igor. "Bara du finns i rummet tappar jag fotfästet och seglar i väg till Bagdad på en flygande matta. Ingen har svept mig som du."

"Jag tar upp kollekt efter maten," svarade

Jenny, "men i dag tänker jag trotsa läkarens order att inte anstränga din hjärna. Igor Yannis ..."

Mer behövdes det inte för att han skulle lägga ifrån sig sitt leende och lystra. Det var sällan hon använde hans fulla namn, och då alltid som en reprimand.

"Igor Yannis, vad skall motivera människorna i överflödets samhälle? Brödfödan är uppnådd och Gud finns inte."

"Jenny, Jenny," skrattade Igor. "Minns du inte att Yeats bebådade en ny gud strax efter första världskriget? Och sedan dess har han hunnit komma. Du möter honom varje dag."

"En ny kyrkogård har jag sett," sa Jenny, "ett hektar med skrotade bilar, men ingen ny gud. Jag är trött på talet om standard. Mera bensin, en större garderob, mer pengar att satsa på tips och lotterier – det är vad vi slåss för. Jag skulle mycket hellre vilja ha en bättre stämning, en vitalitet i luften, som ozon."

"Minns du sextitalet?" sade han. "Aldrig har det vårats som då, men på sjuttitalet greps vi av förtvivlan. Ungdomsrevolten hade sin rättmätiga vrede, men den saknade alternativ och skapande förmåga. Det blev ingenting av den, i stället mörknade det ännu mera mot våld ute i världen. Och här hemma hade vi de kanske sämsta regeringar vi någonsin haft. Socialdemokraterna totalförstörde våra kreativa möjligheter, och sen kom de förlamade och skräckslagna mellanpartierna."

"Jag satt i en församling av mellanpartister," sa Jenny. "Efter någon timma kom det in två socialdemokrater i rummet, och jag

märkte hur alla stramade upp sig, som ville de betyga sin vördnad. Det kom en ton av kryperi och inställsamhet i samtalet. Man böjde sig för de verkliga herrarna, dem man ville efterlikna."

"Nej, det finns ingenting att hoppas på," sade han. "Varken det ena eller det andra duger. Och därför dyker barbaguden upp ur det omedvetna. Det var honom Yeats såg."

"Det har förvånat mig," sa Jenny, "att jag gång på gång har sett den där dikten av Yeats citerad i utländsk press, nu, sextio år efter att den skrevs. *The Second Coming*, den andra inkarnationen, vilddjuret som kryper mot Betlehem för att födas som gud."

"Allt fler drömmer om främmande bajonetter. De är trötta på systemet, på kabblet, på de rikas försök att bli ännu rikare, på LO:s försök att agera helig ko. Någon annan lösning än barbarernas anlopp, med bortsovning av hela skräpet, finns inte i det omedvetna."

"Men varför kan vi inte tänka medvetet, inspireras medvetet?"

"Det finns en önskan efter rått och naket liv. Som Yeats säger: falken lyder inte längre falkeneraren, centrum brister, de bästa saknar all övertygelse och de sämsta har gripits av passion. En best, med en människas huvud och ett lejons kropp, krälar mot Betlehem för att födas."

Jenny bredde några bleka kex med margarin och gav honom. "Jag vet att protokollet mest består av plumpar," sade hon. "Vad jag söker är just en övertygelse."

"Några gånger har jag frågat mig vad jag egentligen håller på med: i tidig ungdom,

när jag blev änklings, och nu på sjukhuset. Jag låg länge i ett rum för döende, tillsammans med en bankdirektör, som hade samma sjukdom. Vi hade fått vår dom: vi skulle väck och sopas ner i krematoriet. Vi hade ordnat det praktiska och talade om döden. Han kände sig fångad, som målningen på duken."

"Det har jag aldrig tänkt på," sa Jenny, "men det är sant, målningen sitter fast, den kommer ingenstans. Var det en man med principer?"

"Han hade levat efter mall, i bolagets tjänst. Nu ångrade han att han inte älskat fler kvinnor, inte berusat sig fler gånger. Han drömde om ett rent animalt liv, och det gör väl de flesta. Att leva – det är att älska, dricka, kalasa, slänga sig ut i skidbacken."

"Det räcker inte," sa Jenny. "Männens register är egendomligt begränsat, men det innehåller också jakten och dödandet. De gamla jägarna vördade rovdjuret. De hade djurnamn som samlande symboler för stammen och klanen. De sökte i allt efterlikna rovdjuret: i list, snabbhet, styrka, grymhet."

"Och därför är det barbaguden som dyker upp oförstådd, ur det oförstådda, hos avundsamma kommunister, hos intellektuella, hos kallbröstade bankdirektörer."

"För mig är det tvärtom," sa Jenny. "Livet har en högre intensitet, en hetare glöd i det som är medvetet."

"Du är en ovanlig kvinna, Jenny. De flesta intellektuella föraktar i sitt omedvetna sig själva och sin teoretiska livsform. Därför dras också de till det råa, nakna livet. Ju mindre handlingsförmåga, desto hetare dröm om Sovjet."

"Och du själv?"

"Chaplin var i ungdomen min stora favorit, kanske var det därför jag så småningom blev teaterdirektör. Chaplin är framförallt dansör. Hans konst består i att ramla omkull, att fly med en utomordentlig grace, så att människan också i dessa förnedrande situationer blir ett instrument som spelar Mozartmusik. Handlingen i sig är jordisk, men människan kan förädla den. Chaplin visar oss att vår förnedring endast är skenbar, att en försonande grundprincip alltid är närvarande."

"För all del," sa Jenny, "att ramla omkull med värdighet är inte det sämsta."

"Chaplin hade en älsklingsstanke, och det var att upphäva den skenbara förnedringen hos en kvinna. I den film som är hans testamente, Grevinnan av Hong Kong, möter vi en fattig och missaktad kvinna. Hon håller sig vid liv på en dansbordell. Men hon blir genast förälskad i Chaplin, och han älskar henne så mycket att han tar henne med sig till Amerika och ger henne en miljon dollar. Chaplin tar fram hennes rätta natur, och även den trögaste åskådare måste förstå att hon varit en madonna hela tiden."

"På porträttet från din ungdom, inne i vardagsrummet, liknar du Chaplin. Du är något längre, något kraftigare och din ansiktsfärg är något blåare, men plommonstopet sitter i den rätta vinkeln. The bowler hat, the bowl, Buddhas tiggarskål."

"Före inspelningen arbetade Chaplin i månader med Sophia Loren för att lära henne hur man springer ut och in genom dörrar i en timme utan att trötta publiken. Själva kunde Chaplin uttrycka sin essens på det

sättet, men Sophia kunde det inte. Hon blev ett offer för hans älsklingstanke."

"Vet du varför man offrade till gudarna i den gamla tiden?" frågade Jenny.

"Nej, det har jag aldrig förstått. Varför skall man döda till gudens ära?"

"Allting var heligt. Människan fick inte döda villebrådet för sin egen skull. Gudinnan var så starkt närvarande i djuret att det bara fick dödas som en hyllning till henne."

"Människan fick köttet, gudarna hud och ben och det jägaren kallar ränta."

"Just så."

"Den känslan vill du ha tillbaka – att naturen är helig?"

"Ja, men min fråga till dig står kvar. Hur skall vi ge människorna de känslor de behöver?"

"Min vän bankdirektören hade seglat i smulvatten hela livet. Ändå hade något fallit över bord. Var det hans barndom?"

"Hur ger vi glöd åt dem som inte har?"

"För mig har livskänslan sin grund i mångfalden, den bekräftas och stärks av en skapande handling. Jag saknar inte sinne för systematik, man måste alltid systematisera sin vardag så att den blir hanterlig, men man måste inse att systemet inte är mer än ett tillfälligt verktyg. Man måste balansera systemet med sin livskänsla, och livskänslan säger att det alltid finns ett annat sätt, en ny möjlighet att följa Chaplin."

"Är inte livet sin egen belöning?" fortsatte han efter en stund. "Natur och kärlek, arbete och visdom."

"Och barbaguden?"

"När en tid är genomskådad störtar den i avgrunden. Eller räcker inte det? På trettita-

let, när jag växte upp, var socialismen det stora löftet. Nu känns tiden död omkring mig. Socialismen – pratmakarnas och sadisternas – är genomskådad. Det finns inte längre någon magi hos den, ingen förväntan, inga löften. Vad som återstår är makt, rutin, kramp och våld. Jenny, jag vet inte. Jag tror att jag behöver sova en stund, nu när jag spisat min lunch."

2. Drömmen

En fjärl flög in genom det öppna fönstret, snuddade vid Jennys hand och satte sig på den sovande mannens hjässa.

Jenny diskade, kilade ner till butiken och köpte några specerier. Hon satte ihop en meny till middagen: en kopp klar buljong, tunnbröd med mesost, en sparrisomelett. Kummel och gös fick vänta.

Jenny tog det ena tillfälliga jobbet efter det andra för att samla material till sitt skådespel *Pygmalion II* eller *Jenny uppfinner en man*. Nu satte hon sig i arbetsrummet och skrev på andra akten.

Mannen drömde. Han mindes ofta sina drömmar, och det hade på senare tid förvånat honom att de var fulla av människor han aldrig förut sett. Ett charterplan med turister landade varje natt i hans hjärna. Hundratal främlingar med särpräglade ansikten visade sig för honom. Oftast var det fest, vinglasen glittrade, människor i högtidsdräkt trängdes med varandra. Levde han för ensam sedan hustrun dött?

Men nu drömde han om sitt förflutna, om människor han känt. Han hade börjat sitt yr-

kesliv som kontorist hos en speditör, men han var tekniskt intresserad och hade idéer om en förbättrad vulkaniseringsprocess. Gummit skulle bli starkare, smidigare, mera beständigt – och hårdare. Han fick anställning på ett stort bolag för att utarbeta sin metod.

I drömmen var han tillbaka hos det stora bolaget. Det var lunchdags, han gick in till sin kollega Christian för att fråga om de kunde äta tillsammans, men han studsade i dörren. Verkställande direktören och styrelsens ordförande var på besök hos Christian. ”Jag gissar,” skulle Jenny säga när han berättade drömmen för henne, ”att Christian var en spion, en svikare. Han skvallrade om dig för bolagets ledning. Det är vad den scenen betyder.”

Och det skulle slå honom att Jenny hade rätt. Han hade aldrig tyckt om Christian, en tunn teoretiker, med ambitionen att avancera utan att göra en konkret insats. Det fanns något slipat, undanglidande och innehållslöst hos Christian.

Strax efteråt kom direktören på besök också till den drömmande mannen. Skulle han avskedas? Men i så fall hade han väl blivit kallad till direktörens rum. Han gissade att direktören, som han både tyckte om och respekterade, ville visa honom en vänlighet.

Direktören räckte fram en sida som rivits ur en illustrerad tidskrift. Han pekade på en bild som visade ett kvadratisk stenblock med rundade hörn. En sittande man var skulpterad i relief på blocket. Runt honom löpte i fyrkant en bård av bokstäver, den tryckte honom samman, böjde hans huvud nedåt. Fången gud, tänkte drömmaren och försökte att läsa texten, som var skriven i fyra sammanslingrade rader. Han förstod inte språket. Namn på konstspråk

fladdrade förbi: volapyk, ido, esperanto. Han försjönk i bilden, den hade en spänning som tilltalade honom. Fången gud.

Han vände på den utrivna sidan och såg ett högt torn, som svävade avskuret och fritt i luften. Det hade en svag krökning och påminde honom om en flughåv, smalnande mot sin spets. Både insida och utsida bestod av gula, sexkantiga celler, sådana som han trodde sig veta att bin och getingar framställde.

Tornet ledde hans tanke till Barcelona. Han mindes breda, palmbevuxna avenyer i hednisk sol. På nytt besökte han den heliga familjens kyrka, ofullbordad men i drömmen ännu mera sällsamt skön. Dess torn hade samma form som tornet på bilden.

Plötsligt visste han vad som skulle göras med den utrivna tidningssidan; den skulle skickas till Venezuela för ett expertutlåtande. Han småsprang till direktörens rum, som hade tiodubblats i storlek. Nu var det en balsal, fylld av dansande, som alla var handikappade. En man utan händer höll sin dam med järnkrokar. Överallt proteser, kryckor, rullstolar. Paren på golvet gungade fram och tillbaka, stelt och mekaniskt, med ben och överkropp som två linjaler.

Han trängde sig fram till direktören, som satt vid sitt skrivbord längst in i salen, fick sin plan godkänd och fortsatte till postrummet, där han frankerade ett redan adresserat kuvert.

När han vaknat förbryllades han av tanken på Venezuela. Vad mindes han från sitt besök där för tjugofem år sedan? Han såg motorvägen från kusten upp till Carácas med stora siffror i vitt som angav den lämpliga hastigheten i de två filerna. Höghuset tornade upp sig inne i city, de rikas villor låg på kullarna, man talade

om hur mycket de steg i värde varje år. Han mindes ridturer i klar, mild morgonluft och en ständigt återkommande fråga: "Hur kan du bo i Sverige? Allt är fel, klimatet, tungsinnet, skatterna som suger till sig 39 % av den tillgängliga psykiska energin."

Han hade rest öster ut från Carácas, genom djungler och flodområden, ångande av urtid. Han kände sand mot fotsulorna och mindes en strand, där han badat, "lika vacker som Waikiki Beach".

Bäst mindes han en färd med motorcykel till negerslummen i Carácas, på andra kullar. Vagnar som stigar, hus hopsnickrade av tomlådor, exkrementer överallt, flugor svärmande. Han hade aldrig sett en fattigare miljö men inte heller en gladare. Barn, tonåringar och vuxna dansade omkring, i karnevalsstämning, nyfikna, med händer som måste röra vid de nykomna. Hur skulle han beskriva deras blickar? Han tänkte på oskuld, på blänket från fiskfjäll, i forsar. Men problemet behövde inte lösas, om den sortens upplevelser kunde man inte tala i Sverige.

3. Det ogripbara

"Kanske är det frihetslängtan som är mitt motiv," sade han till Jenny när han vaknat. "Att sova, äta, ha det skönt i solen räcker inte. Jag drivs av en längtan att fungera, göra upptäckter, förflyttas. Jag vill höra en röst tala genom mig, och för den skull måste jag ut i det fria. Men kanske är det så att de flesta inte vill ha frihet. Man älskar ringen runt sitt finger, det trygga jobbet, småhuset som står i Kramfors."

"Jag har svårt att förstå människorna," sa

Jenny. "De klamrar sig ängsligt fast vid vad de har, så som du sade, men varför är de då inte nöjda? Varför måste de bedöva sig med alkohol, kvällspress, TV? De tittar på sport i stället för att utöva."

"Och de sitter där med sin lektyr i stället för att älska. Hur lär sig mannen att älska en kvinna?"

"Du frågar just den rätta," sa Jenny, "men finns det inte någon som heter Afrodite? Jag såg henne i bussen, på väg till diskoteket, malande sitt eviga tuggummi. Jag tror förstås att man dessutom behöver en tradition för att kunna älska romantiskt och personligt. Utan dikter, sånger, musik blir det bara instinkt. Tristan, Romeo och Eros måste manas fram i den som älskar."

"Kanske är det poesi vi behöver," sade han. "Poesin ställer ett sådant krav på kvalitet. Vem kan vara slapp i form eller tanke, i sitt utseende efter att ha upplevt en dikt? Jag har en dikt om friheten, fast den är på prosa."

"Du tänker på de hela talen, utmärkta längs en tallinje," sa Jenny. "De är oändligt många men *gripbara* för tanken eftersom vi förstår den princip efter vilken de bildas. Jag har hört det där femton gånger sedan jag kom hit."

"Och mot de hela talens oändliga mängd ställer jag antalet matematiska satser. Man kan bevisa att de är oändligt fler än de hela talen, att de bildar en oändlighet av större mäktighet. Och man kan visa att det inte finns någon princip efter vilken de matematiska satserna kan bildas. Deras oändliga mängd är *icke gripbar* för tanken. Man måste söka dem med svett och möda, med sin skapande fantasi."

"Just det, och så har vi de två människotyperna, först den som tror att världen är en

gripbar oändlighet. De drar upp sin linje och kallar den kristendom, judendom, upplysningsfilosofi, marxism, socialism. De tror att vissa tankar är de bästa, att det finns en bästa religion, ett utvalt folk, en bästa kultur, en bästa samhällsform. Och så strävar de mot den, som tåget på sin räls, mot förutbestämda mål."

"Du får pluspoäng, Jenny, det är nog inte så dumt med femton gånger. Idealisterna hör till den första sorten, de vill så väl, så väl. Men sadisterna hör också dit, de söker sig till den härskande linjen för att i dess namn kunna begå sina grymheter. Då kan de tortera utan skuld känsla."

"Hur många är sadister?"

"Långt fler än man tror, vi tycks alla ha det anlaget, som vi behärskar mer eller mindre. Det finns så många erfarenheter och experiment, som visar vår dubbelhet. Nyligen delades en grupp människor slumpmässigt i två hälfter. Den ena skulle vara fångar, den andra fångvaktare, och experimentet gick ut på att under fjorton dagar studera relationerna mellan dem. Man fick låna lokaler och satte i gång. Men efter sex dagar måste experimentet avbrytas. Fångvaktarna hade blivit så grymma att de inte längre kunde tillåtas att spela sina roller. Ger man en människa makt att handla efter en gripbar linje, en norm, är risken stor att hennes sadism blommar ut. Tänk på vårdare, poliser, politiker, myndighetspersoner."

"Du vill ta bort de skarpa linjerna?"

"Vi behöver linjer som tillfälliga verktyg, men vi måste förstå att en policy är en approximation i nuet och inte har absolut karaktär. Tror vi att linjen eller läran innehåller absoluta krav griper vi snart till våld för att tvinga de motsträviga, även om vi började som idealister.

Och så har vi tvångsutbildning, som i Sverige, tvångsarbete och livegenskap som i Sovjet."

"Mycket talar för linjen," sa Jenny. "Det finns stora värden i en livslång relation, i beprövad tradition, i kärleken till den mark där man vuxit upp. Men beskriv nu den andra människotypen, den som inte ständigt vill färdas på räls utan ger sig ut i det fria, i den ogripbara mäktigheten."

"Bara den ogripbara mäktigheten ger en sann bild av verkligheten. Vi behöver skapande handling för att komma vidare. Människor av den hithörande typen har sin glädje i den kreativa handlingen. De strävar inte efter makt eftersom man kan ha makt bara över linjen, inte över det ogripbara. Därför söker de inte makt över människor, de är i stället odlare, uppfödare, de vill se andra utvecklas omkring sig. De spelar inte tennis mot en vägg utan mot en levande människa, som genom sitt motstånd lockar och tvingar dem till större insikter och större prestationer. De är generösa och låter den andre och den andra vara sig själva. De anser att en infödingsby på Madagaskar är ett lika genuint och värdefullt uttryck för mänsklig kultur som ett universitet i New England. Världen är natur och inte en fransk trädgård där man kämpar mot ogräs. I naturen har allt sin plats."

"Och politiken?"

"Linjens människor börjar ofta som demokrater, i opposition mot en annan, förtryckande linje. De kallar sig alltid demokrater, men lyckas de störta den härskande linjen och ersätta den med sin egen slutar de alltid i despotism. Demokrati är möjlig endast om man inser verklighetens ogripbara natur och respekterar den. Om svensk socialdemokrati skaffar sig både

politisk och ekonomisk makt, via löntagarfonder eller någon annan form av socialisering, upphör den att vara en demokrati. Vill vi behålla Sverige som ett demokratiskt land måste vi ha ett någorlunda fritt näringsliv med många oberoende maktcentra. Socialisering inifrån, genom monopol, överdriven företagskoncentration etcetera är givetvis lika skadlig som socialisering utifrån. Tänk om vår linjegalna ungdom kunde förstå detta: att demokrati är möjlig endast om vi får behålla vår ekonomiska frihet. Yttrandefriheten vilar på ekonomisk grund. Det finns ingen yttrandefrihet utan ekonomisk pluralism."

"Frihet i sig har inte något värde," sa Jenny. "Frihet att förlöjliga, slå ut, konkurrera ihjäl."

"Du talar om våld, inte om frihet, och våldet utövas alltid av linjens män, de doktrinära inkvisitorerna. Men jag förstår din invändning, det behövs någon form av moral."

"Och då är vi tillbaka vid en linje."

"Det behöver inte bli så. Mitt resonemang är enkelt. Vi vet i regel vad som är rätt, det finns en instinkt, men den är för allmän, för oklar. Vi sade att kärleken behövde en kulturtradition för att bli något annat än genpool och blindhet, och detsamma gäller friheten. Vi behöver mönster som inspiration och förebild, och det finns mönster i den större mäktigheten, den innehåller inte bara framtiden utan också det förgångna: erfarenheter, förhoppningar och tankar från alla dem som gått före oss. Till den historiska verkligheten hör självfallet också konsten. Orestes, Hamlet, Stephen Dedalus och mannen i guldhjälmen vinkar till oss från den större mäktigheten."

"Inte många ser dem," sa Jenny. "Jag läste just en undersökning som visar att ungdomen

är modlös. Den har ingen framtidstro."

"Socialdemokratins stora brott är att den berövat ungdomen dess livsmod. Man har tagit bort alla krav, alla utmaningar — och vem har livslust om ingen handling krävs? Man har förstört kvalitetskänslan, men utan kultur, bildning, historiska rötter har livet ingen mening. I stället har man kommit med sin egen gråa linje, där allt i princip är färdigt, där den unga människan är ett vårdobjekt att ömka och inte en sökare, vandrare, upptäckare. Har man förstätt den större mäktighetens ofulländliga natur skimrar livet av möjligheter. Humorn är en intuitiv insikt om det ogripbaras hegemoni, och konsten är ett uttryck för att det ogripbara aldrig kan tömmas, att det varje dag måste erövrats på nytt. Och det blir allt lättare att ha livsmod. Gandhis bild gäller: kunskapen är som ett klot med sin yta mot det okända. Ju mer kunskapen växer, ju längre fram i tiden vi lever, desto större blir klotets yta och kontaktmöjligheterna med det okända."

"Det stora honnørsordet är trygghet," sa Jenny. "Det är väl därför så många svenskar, inte minst bland de intellektuella, drömmer om att Sverige skall bli en socialistisk diktatur."

"På den socialistiska linjen är tryggheten skenbar, där finns ingen förnyelse. Människan lever någorlunda säker, någorlunda psykiskt frisk endast om hon håller sig ung genom ständiga utbrytningar, från linjen in i den större mäktigheten. Barnet föds med livskänsla, med kärlek till mångfalden och visshet om att det kan växa, men Sverige är gammalt och sjukt. Unga politiker låter som senila gubbar i sina krav på socialismens falska och trötta trygghet. Utläggningar kommer inte längre för att studera oss som förebild. I stället har vi blivit ett av-

skräckande exempel, en provkarta på förfallets mekanismer.”

”Det har blivit dags för medikamenter,” sa Jenny och droppade en färglös vätska i en sked.

”Jaja, en gång hade jag en släng av malaria, och det rycker ännu i handen efter mitt kinin. Visst behöver vi trygghet,” fortsatte han och svalde. ”Det finns en fruktbar spänning mellan trygghet och nyskapande, men vi har blivit ensidiga med vårt pjosk och pjoller. Balansen måste återställas.”

”Din instinkt säger dig att möjligheter finns?”

”Med styrka. Och erfarenheten visar att den instinkten är förtroende värd.”

4. Prometheus

”Den fångne guden i din dröm,” sa Jenny, ”är förstås Prometheus, fjättrad i en ring av bokstäver, av literalism.”

”Du är njugg med nojs i dag. Vad är literalism?”

”Det är att tolka allt efter bokstaven, en benhård linje om du vill. Vad minns du om Prometheus?”

”Han stal elden från gudarna och gav den till människorna.”

”Lägerelden gav värme och tankar. Man kröp ihop runt elden och den muntliga berättelsen kom till.”

”Prometheus var också den förste industrimannen,” sade Igor Yannis. ”Hans eld brann i smedjan, och det var i den det började. Visste du att ingen här i Norden, i gammal tid, kunde ställas till svars för vad han sade i smedjan? Det fanns en sådan livsglädje där. Men var verkligen Prometheus en gud?”

”I begynnelsen fanns himlen, en manlig

kraft, och jorden, en kvinna som hade kunskap. De födde barn av två slag, odödliga titaner och dödliga kabirer. Titanerna födde i sin tur gudar och kabirerna människor. Prometheus var odödlig efter sin far, en titan, men sårbar och lidande efter sin mor, en kabir.”

”I min religion sägs det att Gud skapade människan.”

”Det är ett misstag, en linje. Gudar och människor är ursprungligen frukter av samma skapelse. De behöver varandra. Vet du vilket straff Prometheus fick för sin stöld?”

”Han naglades fast vid en klippa på Kaukasus, korsfäst som Kristus. Var det därför jag drömde om Christian?”

”Om honom och treenigheten.”

”Jag minns också att en örn varje dag kom till Prometheus och hackade i sig en bit av hans lever. På natten växte levern ut igen, och såret läktes.”

”Örnen kom inte varje utan var tredje dag. Ett hopp skulle tändas – och svikas.”

”Så raffinerat. Vi talade om sadister.”

”Tyranner, byråkrater, gudar – rovdjuret som förebild. När Prometheus kom med elden var det för att bryta den djuriska linjen.”

”Som vi ännu följer,” sade han. ”Atenaren Lycidas stenades till döds av upplysta demokrater, medan kvinnor hackade hans hustru och barn till slarvsylta.”

”Nattens barn är döden. Den som levt på linjen får sin själ uppslukad av en flodhäst, som frat och gorr, i dödens sjö.”

”Och sedan är det slut?”

”Avfall från linjen återföds inte. Kan du se den breda munnen, de små ögonen, den platta pannan? Och avsmak och avsky i uttrycket?”

”Jag har sett belättna flodhästar någonstans.

Jaha, här ligger jag och tänker på att jag behöver ett nytt bandage kring min fot, som jag vrickade när jag fubblade omkull, och att jag ändå mer behöver en virolog och en kotknackare för mina allvarliga krämpor. Jag oroar mig i onödan – när flodhästen ändå blir mitt öde.”

”Solen är ny varje dag.”

”Och morgonen har sina vingar.”

”Du är inte färdig än, du måste formulera dig klarare – och mångtydigare.”

”Här ligger jag på mitt läger som en ländbruten krake. Resten av mitt liv kan jag både ha och mista. Mitt saldo är för dåligt, men inte blir det bättre av att jag sätter upp ännu en föreställning.”

”Du borde muta in en ny fyndighet i den stora mäktigheten.”

”Och bli serverad mört och musserande Porla.”

”Din dröm ställer ett krav på dig: att lösa upp bokstaven som binder.”

”Jaja,” sade han. ”Bokstaven binder. De stora hindren ligger i språket. Alla verkliga revolutioner är språkliga. Kanske är en sådan revolution på väg, från det entydiga till det mångtydiga. Finnegans Wake är ett steg åt det hållet. Men drömmen uppfattar jag som ett döende och arkaiskt språk.”

”Du misstar dig, drömmen är ett arbete med nya språkliga former. Du sover, och framtidens språk skapas i din hjärna. Det är ett språk av lockande, mångtydiga bilder, från den stora mäktigheten. Ännu är det otydligt, fragmentariskt. Människan utvecklas långsamt, Prometheus skall hållas fångslad i trettitusen år innan han blir befriad. Men ibland har drömspråket redan nu pregnans: fyrdubbel bokstavsring

kring den fångne guden, det avskurna tornet, kryckornas dans.”

”Med dig som följeslagare kunde jag bli fri.”

”Det var inte om kurtisaner i tunnaste muslin du drömde.”

”Kanske är det människa och gud som skall förenas? Du sade att Prometheus var till hälften gud, till hälften människa?”

”Ungefär.”

”Och de trettitusen åren har ännu inte gått?”

”Naturligtvis inte.”

”Då kan man tänka sig att befrielsen är en försoning mellan gud och människa. Att de ska leva tillsammans i en kropp.”

”De kan vandra i den större mäktigheten, som vänner. Gudarna slipper sitt trista liv, människorna blir skapare i stället för sadister.”

”Vet du,” sade han och strök med handen över armen på sin flanellyjamas. ”Jag har faktiskt länge talat med mina gudar på ett respektlöst sätt. Vi gnabbas och gnatar, i lek och gamman. Vi sätter varandra på det hala, vi påminner varandra när vi är glömska. Vi gendriver varandras dumheter och tänder en glödlampa när vi kan. Vi mönjar varandra röda när vi blivit för bleka.”

”Och älskar varann från hjässan till fotabjället.”

”Sådant är drömmar i det vakna. I verkligheten närmar vi oss gehenna. Kvinnor och barn massmördas i Afganistan, men världens tioåringar springer och hoppar tresteg som om ingenting hänt.”

”Ja, Prometheus hänger kvar, men på en punkt ger jag idrottsmännen rätt,” sa Jenny. ”Varför skulle just de genomföra en bojkott? Varför inte affärsmän, vetenskapare, konst-

närer? En verklig bojkott skulle vara ekonomisk, teknisk, kulturell."

"Ingen är seriös i Europa. Fransmännen har sin cynism, engelsmännen sin utlevade aristokrati. Tysken är kommersiell, skandinaverna vräkig. Hitlers Anschluss i andra upplagan pågår för fullt: Estland, Lettland, Litauen, Polen, Ungern, Ukraina, Afganistan, bland annat – men alla sviker. Våra egna små löjliga radikaler har inte ens tid att ladda sina muskötter."

"Beskriver du inte också dig själv? Din passivitet har varat länge nog, det är på tiden att du övervinner din flegma, även om väglaget skulle vara kärvt."

"Jaja, kanske borde jag dansa hambo en gång till. Någon brådska med att ända mina dagar behöver jag inte ha, det är ju inte precis en välkomstapplåd som väntar på andra sidan. Kan vi börja en ny fas med en grapefrukt, som mellanmål?"

"Jo, jag köpte några stycken på din vän hökarens inrådan."

"Han känner min smak, jag har handlat länge hos honom. En hedersknyffel, och han för sig som en grand av Spanien."

Jenny hämtade en grapefrukt, skar den mitt itu och lossade varje klyfta med en smal, böjd kniv. "Vad du är flink och färm," sade han, "utan dig skulle jag stå mig slätt."

"Låter du så där planerar du ett fuffens."

"Åh, jag fick bara lust att göra något, men här ligger jag och möglar. Och ingen annan gör något. Linje 3 i all ära, men varför gör man ingenting? Varför startar man inte seriös forskning om alternativ energi? Det överläter man åt japanerna. Och varför bildar man inte kommuner och lever enkelt och energisnålt? Men man fortsätter att kalasa och slösa som de bort-

skämnda borgarbarn man är. Ingen har vilja, allt är prat. Man slutar inte ens upp att gynna en pösig energislukare som DN."

"Kanske har jag fått svar på min fråga," sa Jenny och åt sin halva dubbelt så fort som han. "Det finns en lockelse i den större mäktigheten."

"På linjen är det kiv och split, men därute i det fria finns det plats för alla. Själva grunden är yttrandefrihet och demokrati, och det kan vi ha om vi tillåter många ekonomiska maktcentra – men bara då. I Sovjet finns ingen yttrandefrihet. Om den politiska och ekonomiska makten samlas på en hand är yttrandefrihet otänkbar."

"Ändå vill de flesta svenskar, arbetare och intellektuella, att Sverige skall förvandlas till en centralstyrd, socialistisk stat. Man tror på planhushållning."

"Det är nödvändigt att tänka mer än ett drag framåt. Central planering gör människan slapp, slösaktig, njutningslysten. Ingenting dödar så som tron att man är trygg. Själva livsgnistan tonas bort. Det enda som återstår är att fördriva sitt liv – med alkohol, sport och schack. Du kan erinra dig var sporten och schacket står högst."

"Du hönsar inte för överheten."

"Det har aldrig varit min sak. Linjen har en riktning, men i den stora mäktigheten finns varken riktning eller mål. Ögonblicket är sin egen herre, själva resan det väsentliga."

"När Prometheus en gång befrias får han sina bojor bytta mot en blomstergirland."

"Så säger Aiskylos i ett bevarat fragment från ett förlorat skådespel. Det är ute i det fria som vänskapen och gemenskapen finns, generositeten mot det som är annorlunda."

”Men än så länge är Prometheus ensam på sin klippa. Utan den andre, den andra.”

”Goethe skrev i sin ungdom några fragment till ett skådespel om Prometheus. I det är Prometheus fri, han tillverkar människor i sin verkstad, men de har inget liv, de är döda statyer.”

”Och han stjal eld åt dem?”

”Nej, allt är annorlunda. De får liv inte av eld utan av en källa. Och vägen till källan är

inte stöld utan gåva. Någon kommer och visar honom vart han skall gå — det är Goethes centrala erfarenhet som diktare.”

”Vem är det som kommer?”

”Det får du gissa. Prometheus — och Goethe — säger om sig själva och henne:

So ein, so innig,
Ewig meine Liebe dir.”